

Μερικές παρατηρήσεις πάνω στις πρόσφατες εξελίξεις στην Ψυχολογία

Hans Thomae, Ρέθυμνο 20 Μαρτίου, 1997

Εισαγωγή

Για να επεξηγήσω τα σχόλια που θέλω να κάνω στις πρόσφατες εξελίξεις ειδικά στην ψυχολογία της προσωπικότητας, των κινήτρων και του στρες και τις κατίσχυσης (Coping), μπορεί να φανεί χρήσιμη μια αναδρομή στις αρχές της σύγχρονης ψυχολογίας στα τέλη του 19ου αιώνα. Τουλάχιστον από το 1945 που δημοσιεύτηκε η "Ιστορία της Πειραματικής Ψυχολογίας" του Edward Boring, υπάρχει κάποια συμφωνία στο ότι οι απαρχές της σύγχρονης ψυχολογίας βρίσκονται στον Wilhem Wundt, ο οποίος εφάρμοσε την πειραματική τεχνολογία που αναπτύχθηκε στην φυσιολογία για τη μελέτη ψυχολογικών διαδικασιών. Ενώ οι περισσότεροι ιστορικοί της ψυχολογίας δίνουν έμφαση σε αυτή τη μεθοδολογική πλευρά της συνεισφοράς του Wundt στην επιστήμη μας, υπάρχει μια ομάδα θεωρητικών οι οποίοι τονίζουν ειδικά την έμφαση του στην μελέτη διαδικασιών. Οι κύριοι αντίπαλοι του ήταν οι εκπρόσωποι της Ψυχολογίας των Λειτουργιών ("Vermögenspsychologie") από τον 18^ο αιώνα και οι όψιμοι υποστηρικτές τους κατά τον 19^ο. Αντί να μελετούν τις ψυχολογικές διαδικασίες συναγωνίζονταν για την απλοποίηση του ανθρώπινου νου σε τρεις, πέντε ή δεκαπέντε 'λειτουργίες', όπως μνήμη, ακοή, φαντασία, κλπ. Αυτός ο τρόπος σκέψης, σύμφωνα με τον Wundt, είναι επηρεασμένος από κατάλοιπα μεταφυσικών αντιλήψεων για τον ανθρώπινο νου που τον θεωρούσαν ως μια οντότητα ανεξάρτητη από φυσιολογικές διαδικασίες.

Όσον αφορά την κατεύθυνση αυτή προς τις διαδικασίες, η προσέγγιση του Wundt, διαφέρει ριζικά από αυτή του Sir Francis Galton ο οποίος θεωρείται από ένα μεγάλο μέρος των Βρετανών και των Αμερικανών ψυχολόγων ως ο πραγματικός πατέρας της ψυχολογίας. Το κύριο ενδιαφέρον του σχετιζόταν με την μελέτη των ικανοτήτων και άλλων χαρακτηριστικών και με τα κληρονομικά χαρακτηριστικά τους. Αντί να μελετά διαδικασίες επίλυσης

προβλημάτων, αυτός και οι υποστηρικτές του ανέπτυξαν ένα σύστημα από τεστ, μέσω των οποίων μπορούσαν να εκτιμηθούν τα προϊόντα των διαδικασιών επίλυσης προβλημάτων. Σήμερα, οι υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης ικανοποιούνται επειδή είναι σε θέση να απλοποιήσουν κάθε πιθανή διαφορά στην ανθρώπινη συμπεριφορά στο "Big Five", δηλαδή σε πέντε παράγοντες προσωπικότητας, όπως π.χ. εξωστρέφεια, νευρωτισμός, ή "ευσυνειδησία"¹. Αυτή η νέα παραλλαγή της ψυχολογίας την λειτουργιών του 18ου αιώνα, αποτελεί με βεβαιότητα την πιο αξιόλογη αντικατάσταση της προσέγγισης του Wundt που έδινε έμφαση στις διαδικασίες. Άλλη μια εκπροσωπείται από την "Νέα Ψυχολογία της Θέλησης" (Kuhl, 1996), μια τρίτη στην θεώρηση των αντιδράσεων στο στρες, ως στρατηγικές κατίσχυσης "Coping Strategies". Για τον Wundt οι ψυχολογικές δομές γίνονται ορατές στο απώτερο μέλλον όταν θα είναι δυνατές οι προσεκτικές αναλύσεις των ψυχολογικών διαδικασιών. Για τους θεωρητικούς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, τους οπαδούς μια νέας 'θρησκείας' της θέλησης και τους σχεδιαστές των "στρατηγικών κατίσχυσης", οι ψυχολογικές δομές μπορούν να συναχθούν από τα προϊόντα ισχνά αναλυμένων διαδικασιών.

Διαδικασία και δομή στην προσωπικότητα

Στο πρώτο μισό του αιώνα μας δημοσιεύτηκαν αρκετές σημαντικές θεωρίες προσωπικότητας, στις οποίες η θεωρητική διατύπωση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας γίνονταν μέσα από την προσεκτική ανάλυση των διαδικασιών. Οι συνεισφορές των William Stern, G.W. Allport, Henry A. Murray και Gurdner Murphy είναι παραδείγματα τέτοιων τρόπων εργασίας. Ο χρόνος επιτρέπει την παρουσίαση ενός μόνο παραδείγματος: Για τον G.W. Allport οι ενέργειες που ήταν θεμελιώδεις αρκετές φορές για την επίτευξη ενός στόχου, μπορούν να ενισχυθούν έτσι ώστε να γίνουν σταθερά στοιχεία της συμπεριφοράς ενός ατόμου. Η δομή της προσωπικότητας είναι το αποτέλεσμα διαδικασιών. Για την ψυχολογία των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας κατά Galton, οι διαδικασίες της συμπεριφοράς είναι το αποτέλεσμα δομών που βασίζονται στο βιολογικό υπόβαθρο της προσωπικότητας. Το 1995 το European Journal of

Personality Psychology δημοσίευσε την εργασία δύο γνωστών αμερικανών που υποστηρίζουν ότι χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως "δεκτικότητα στις εμπειρίες" ή "η αίσθηση του καθήκοντος" είναι κληρονομικές και με αυτό τον τρόπο έχουν μια συμπαγή βιολογική βάση. Οι επιρροές από το περιβάλλον είναι πιθανές σύμφωνα με τους McCrae & Costa κατά το ενδομήτριο στάδιο ή στην περίπτωση της χρόνιας χρήσης ναρκωτικών. Αν και πολλοί επιστήμονες από τις ΗΠΑ υποστηρίζουν ότι υπάρχουν 'λίγα θεμελιώδη στοιχεία' για μια θεωρία γενετικής βάσης τόσο σύνθετων συμπεριφορών όπως τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ή οι γνωστικές ικανότητες (Berry και συν. 1995, σελ. 205), μπορεί κανείς να επιλύσει τη σύγκρουση αυτών των αντιφάσεων με την εφαρμογή μιας προσέγγισης στηριγμένης στις διαδικασίες. Αν συγκρίνουμε ιστορίες περιπτώσεων παιδιών με σύνδρομο Down, όπως αυτές είναι διαθέσιμες από διαφορετικές περιόδους της ιστορίας, μπορούμε να μελετήσουμε την επίδραση του περιβάλλοντος στην ανάπτυξη των γενετικά ανάπηρων ατόμων.

Το 1926 ο παιδοψυχίατρος August Homburger από την Χαϊδελβέργη δημοσίευσε εκτενείς παρατηρήσεις περιπτώσεων με σύνδρομο Down, σύμφωνα με τις οποίες, αυτά τα παιδιά ήταν ανίκανα να κάνουν οποιαδήποτε πράξη που να έχει νόημα. Το να κουνούν το κεφάλι τους με έναν ανεξέλεγκτο τρόπο και να το χτυπούν στον τοίχο, δείχνοντας σημάδια αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς και το να μην είναι σε θέση να διατηρούν τον έλεγχο των σφιγκτήρων και της ουρήθρας, ήταν μερικά από τα χαρακτηριστικά αυτών των παιδιών που προφανώς είχαν ζήσει σε μεγάλα ιδρύματα από την γέννηση τους χωρίς καμία μητρική φροντίδα, τόσο φυσικά όσο και συναισθηματικά αποστερημένα με ένα ακραίο τρόπο.

Σύμφωνα με το δόγμα της επιστήμης του, ο Homburger δημοσίευσε αυτές τις παρατηρήσεις του ως αντιπροσωπευτικές για τη συμπεριφορά των 'μογγολοειδών' παιδιών γενικά.

Στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες, τα μωρά που σήμερα γεννιούνται με το σύνδρομο Down δέχονται από πολύ νωρίς ερεθίσματα για να επικοινωνήσουν με τις μητέρες τους ή με άλλα άτομα υπεύθυνα για τη φροντίδα τους. Με τη συνεχή υποστήριξη των προσπαθειών των παιδιών με ειδικές ανάγκες για να αντιληφθούν και να καταλάβουν το περιβάλλον μέσω

συγκεκριμένων μεθόδων εκπαίδευσης για την κινητική, γνωστική και γλωσσική ανάπτυξη τους, η πλειοψηφία των μεγαλύτερων παιδιών και εφήβων με σύνδρομο Down συμπεριφέρεται σήμερα με ένα καλά προσαρμοσμένο τρόπο. Μαθαίνουν να διαβάζουν και να γράφουν, και είναι αργότερα ικανά να συμπεριφερθούν παραγωγικά σε προστατευμένες εστίες.

Οι διαφορές μεταξύ της συμπεριφοράς των γενετικά υστερούντων παιδιών, πριν από 70 χρόνια και σήμερα, εμφανίζονται επίσης και στις τιμές των τεστ. Αλλά γίνονται πολύ εντονότερες όταν συγκριθούν οι συμπεριφορές αυτών των παιδιών όπως παρατίθενται σε διάφορα έγγραφα. Οι παρατηρήσεις της τρέχουσας συμπεριφοράς είναι μια διαδικασία εστιασμένη στις διαδικασίες. Αυτό δείχνει ότι οι προσεγγίσεις που είναι εστιασμένες στις διαδικασίες για τη μελέτη της ανθρώπινης προσωπικότητας μπορούν να συνεισφέρουν περισσότερο στην κατανόηση των αλληλεπιδράσεων γονιδίων περιβάλλοντος, απ' ό,τι η σύγκριση των τιμών των τεστ. Αυτές μπορούν να κρύψουν σε κάποιο βαθμό την πραγματική πρόοδο που επιτελέστηκε στα παιδιά με σύνδρομο Down κατά τον τελευταίο μισό αιώνα. Από αυτή την σκοπιά, ο τρόπος που προτάθηκε από τον Wundt για έρευνα στην ψυχολογία φαίνεται να υπόσχεται περισσότερο από αυτόν που προτάθηκε από τον Galton.

Η "Νέα Ψυχολογία της Θέλησης"

Ένα ακόμα επιχείρημα για την ανάγκη αναβίωσης μιας ψυχολογίας που να είναι εστιασμένη στις διαδικασίες έρχεται από τις πρόσφατες εξελίξεις στην ψυχολογία των κινήτρων. Πριν από δέκα χρόνια, μια ομάδα ψυχολόγων υποστήριξε ότι η ψυχολογία των κινήτρων είναι ανίκανη να καταλάβει τη διατήρηση της συμπεριφοράς που κατευθύνεται προς την επίτευξη ενός στόχου εάν παρεμβάλλονται πολλές δυσκολίες και εμπόδια στην επίτευξη του. Ειδικά η επιτυχία στην επίτευξη πολύ δύσκολων στόχων δεν είναι εφικτή σύμφωνα με συγγραφείς όπως ο Julius Kuhl (1995) εάν είναι διαθέσιμα μόνο τα γνωστά συστατικά του κινήτρου επίτευξης, όπως η ελπίδα για επιτυχία ή η απόδοση της αποτυχίας στην μη επαρκή προσπάθεια. Τα κίνητρα θα πρέπει να αντικατασταθούν από την θέληση - τουλάχιστον σύμφωνα με τις απόψεις αυτής της ομάδας. Και η θέληση είναι ένα ειδικό χαρακτηριστικό,

ανεξάρτητο από τις διακυμάνσεις των συναισθημάτων και της διάθεσης, εξαρτώμενο μόνο από ένα είδος υπο-προσώπου - το 'Εγώ'. Αυτός ο τρόπος εξήγησης των φαινομένων μέσω της αναφοράς στις πράξεις ενός υποτιθέμενου υπο-προσώπου όπως το 'Εγώ' ή η 'θέληση' δέχθηκε κριτική από τον Wundt ως μια παλινδρόμηση της ψυχολογικής σκέψης σε δόγματα της Σχολαστικής Φιλοσοφίας του Μεσαίωνα. Για όσο καιρό η ψυχολογία ακολούθησε τη συμβουλή του Wundt να μελετήσει τα φαινόμενα θέλησης σαν μια από τις πολλές τυπικές διακυμάνσεις των διαδικασιών των κινήτρων, δεν υπήρχε ανάγκη για μια 'Νέα Ψυχολογία της Θέλησης'¹. Αυτές οι τυπικές διακυμάνσεις όπως ονομάστηκαν στην κοινή γλώσσα, με έννοιες όπως ορμές, συναισθήματα, επιθυμία, διάθεση, ενδιαφέρον, πάθος ή θέληση, παραμελήθηκαν ολοένα και περισσότερο στην ψυχολογική έρευνα από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Από τότε η Ψυχολογία της Παρώθησης (Motivation), έγινε Ψυχολογία των Κινήτρων (Motives). Ιδιαίτερα οι προσπάθειες για τον λειτουργικό προσδιορισμό κινήτρων όπως η επιθετικότητα, το άγχος, ή το κίνητρο επίτευξης, είχαν ως αποτέλεσμα μια ψυχολογία της παρώθησης εστιασμένη στα χαρακτηριστικά. Εξαιτίας μιας αυξανόμενης έλλειψης στην έρευνα των διαδικασιών της παρώθησης οι αλλαγές στη μορφή με την οποία τα κίνητρα βιώνονται στα διαφορετικά στάδια της αποστέρησης, της έντασης, της μείωσης ή της αύξησης της απόστασης από τον στόχο, παραμελήθηκαν όλο και πιο πολύ στην θεωρητική ψυχολογία. Μόνο στην Κλινική Ψυχολογία οι συναισθηματικές ή οι πολύ έντονες ορμές έτυχαν κάποιας προσοχής. Στην Δικαστική Ψυχολογία οι τυπικές διακυμάνσεις της παρώθησης έπρεπε να εξεταστούν στο πλαίσιο μιας μη ψυχιατρικής εκτίμησης της νομικής υπευθυνότητας των ψυχικά υγιών κατηγορούμενων.

Μελέτες των συναδέλφων μου και δικές μου, έχουν δείξει ότι κάθε κίνητρο περνάει από κάποιες αλλαγές από την δημιουργία του μέχρι την ικανοποίηση του. Αυτές οι τυπικές διακυμάνσεις πρόκειται να οριστούν με επίκαιρους όρους: κάποιες έχουν την τάση για μια περιοδική δόμηση της συμπεριφοράς. Όχι μόνον οι βιολογικές ανάγκες, αλλά και το ενδιαφέρον για παιχνίδι καθώς και ειδικοί τύποι παιχνιδιού έχουν την τάση για μια περιοδική δόμηση της συμπεριφοράς. Άλλα κίνητρα οδηγούν σε άμεση καθοδήγηση της

συμπεριφοράς. Πολλές διαδικασίες θέλησης είναι αυτού του τύπου. Αλλά αυτές οι ευθείες διαδικασίες μπορεί να διακοπούν από την παρεμβολή άλλων σκοπών, από κούραση, ή από τη μείωση της ελπίδας για επιτυχία. Δεν υπάρχει απόλυτο χρονικό όριο για την δυνατότητα αλλαγής των διαδικασιών παρώθησης. Μόνο σε εργαστηριακά πειράματα μπορεί να είναι πιθανό να παραχθεί η μη αναστρέψιμη ετοιμότητα, όπως αποδίδεται στη 'θέληση' από τους Heckhausen, Kuhl και τους συνεργάτες τους. Σε καταστάσεις της καθημερινής ζωής, οι ποικίλες περιστασιακές πιέσεις οδηγούν στη διαμόρφωση διαδικασιών παρώθησης, οι οποίες από μερικούς εξηγούνται μέσα από τη νεκρανάσταση της θεωρίας της αυτόνομης θέλησης.

Απόφαση και 'Θέληση'

Ένα δεύτερο επιχείρημα για την 'Νέα Ψυχολογία της θέλησης' σχετίζεται με τις σκέψεις γύρω από τις Αποφάσεις. Οι λαϊκές αντιλήψεις αυτού του φαινομένου ισχυρίζονται μια στενή σχέση μεταξύ της ικανότητας της 'θέλησης' και της 'αυτόνομης' απόφασης ανάμεσα σε διαφορετικές εναλλακτικές επιλογές και της νομικής υπευθυνότητας των ψυχικά υγιών ατόμων. Ο Kuhl (1995) πιστεύει ότι η Νέα Ψυχολογία της θέλησης υποστηρίζει αυτή την άποψη.

Μελέτες πάνω στους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αποφασίζουν σε σημαντικές καταστάσεις στη ζωή τους, δείχνουν ότι μια συγκεκριμένη λειτουργία 'θέλησης' είναι αρκετά ασυνήθιστη σε διαδικασίες αυτού του τύπου. Οι περισσότερες από αυτές τις καταστάσεις εμπεριέχουν μεγάλη ψυχολογική ένταση. Οι τύποι των αντιδράσεων (response patterns) στις συγκρούσεις είναι παρόμοιες με τις αντιδράσεις σε καταστάσεις έντασης. Η αναζήτηση πληροφοριών, η αναμονή για περισσότερες πληροφορίες, η μετατροπή των πληροφοριών σύμφωνα με τις προηγούμενες αντιλήψεις, η κρίση των αντιδράσεων στα πλαίσια των κοινωνικών κανόνων, η αναζήτηση βοήθειας από άλλους, είναι μερικοί από τους τύπους αντιδράσεων που προκύπτουν σε καταστάσεις έντασης γενικά και σε συγκρούσεις αποφάσεων ειδικότερα.

Οι αντιλήψεις ανήκουν στις πιο σημαντικές μεταβλητές για την επιλογή αυτών των αντιδράσεων και για την επίλυση της σύγκρουσης: η πίστη στην

εγκυρότητα των κοινωνικών κανόνων, των προσωπικών αξιών καθώς και οι απόψεις σχετικά με διαφορετικές όψεις των καταστάσεων. Οι Javis και Mann (1977) ανέλυσαν τα έγγραφα της απόφασης του Ναύαρχου Kimmel, Γενικού Διοικητή στο ναύσταθμο των ΗΠΑ στο Pearl HARBOR το φθινόπωρο του 1941. Ο Kimmel και το προσωπικό του κατηγορήθηκαν από την Αμερικανική Κυβέρνηση και από το Αμερικανικό κοινό ότι δεν έλαβαν προστατευτικά μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να είχαν προλάβει την καταστροφή του Δεκεμβρίου του 1941 όταν οι Ιαπωνικές αεροπορικές επιδρομές κατέστρεψαν σχεδόν ολόκληρο το στόλο του Ειρηνικού και σκότωσαν χιλιάδες πεζοναύτες.

Οι μακροσκελείς ανακρίσεις στην προϊστορία της απόφασης του Kimmel έδειξαν ότι οι ισχυρές αντιλήψεις για το απίθανο μια Ιαπωνικής αεροπορικής επίθεσης αποτελούσαν τους πιο καθοριστικούς παράγοντες της απόφασης αυτής. Αυτές οι αντιλήψεις στηρίζονταν στο γεγονός ότι ούτε η Ιαπωνία, ούτε οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν μπει στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο πριν το Σεπτέμβριο του 1941 και στην μεγάλη απόσταση μεταξύ Ιαπωνίας και Χαβάης. Μέσα στις διαδικασίες απόφασης ήταν επίσης - σύμφωνα με την ανάλυση των εγγράφων από τους Javis και Mann - και τα συμπτώματα της “ομαδικής σκέψης” των μελών του προσωπικού του ναυτικού που ενίσχυσαν ο ένας τον άλλον στην πίστη ότι οι Ιαπωνικές επιθέσεις ήταν αδύνατες και ότι οι ασκήσεις ρουτίνας για πιθανά μικρά επεισόδια ήταν αρκετές. Από αυτή την πλευρά, πολύ σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ γνωστικής λειτουργίας και παρώθησης καθόρισαν τις αποφάσεις που τελικά έδωσαν τη δυνατότητα στον πρόεδρο Roosevelt να μπει στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αν και οι κανόνες της λογικής απόφασης ήταν γνωστοί σε όσους συμμετείχαν σε αυτή την απόφαση δεν λειτούργησε ούτε κάποιο είδος ανώτερου κριτή ούτε θέληση στα μυαλά των αξιωματικών. Η ερμηνεία κάθε εισερχόμενης πληροφορίας μέσα από το πλαίσιο καλά εγκαθιδρυμένων αντιλήψεων για την προσωπική ασφάλεια και η ενίσχυση αυτών των αντιλήψεων από την Ομαδική σκέψη¹ ήταν οι κύριοι συντελεστές της μοιραίας απόφασης του Kimmel. Οι σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ γνωστικής λειτουργίας και παρώθησης που υπάρχουν σε τέτοιες αποφάσεις μπορούν να αναλυθούν μόνο στη βάση πληροφοριών από το σύνολο της διαδικασίας.

Κατίσχυση (Coping) - Διαδικασία ή χαρακτηριστικό;

Μια Τρίτη περιοχή στην οποία η εστιασμένη στις διαδικασίες έρευνα αντικαθίσταται όλο και περισσότερο από έννοιες σχετικές με χαρακτηριστικά βρίσκεται στο πρόβλημα του στρες και της κατίσχυσης. Οι πρώτες ψυχολογικές μελέτες στο θέμα ήταν εστιασμένες στις διαδικασίες. Ήταν πειράματα του Richard S.Lazarus (1996) πάνω στις επιδράσεις των διαφορετικών σχολίων σε ταινίες με πολύ στρεσογόνα περιεχόμενα όπως ατυχήματα σε ένα πριονιστήριο ή πολύ ρεαλιστικές σκηνές από τελετές περιτομής των Αυστραλών ιθαγενών. Η ένταση της αντίδρασης - μετρούμενη με φυσιολογικές παραμέτρους - ήταν διαφορετική ανάλογα με τα προφορικά σχόλια στις ταινίες. Στη μια πειραματική ομάδα ήταν *υπερβολικό*, σε μια δεύτερη *υποτιμητικό* και σε μια τρίτη *ρεαλιστικό*. Τα ευρήματα απέρριπταν ερμηνείες του τύπου S-R (ερεθίσματος - αντίδρασης) στις αντιδράσεις στο στρες προς όφελος μιας γνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς. Σήμερα η έρευνα στο στρες και την κατίσχυση συνίσταται στην εφαρμογή ερωτηματολογίων, μέσω των οποίων μελετάται η επικράτηση κάποιων ψυχολογικών αντιδράσεων στις πιέσεις της καθημερινής ζωής. Ζητώντας από τα υποκείμενα να θυμηθούν μια ή δυο άσχημες εμπειρίες από τις τελευταίες μέρες ή την τελευταία εβδομάδα αναμένεται ότι θα αποκτηθούν οι τάσεις προς επιθετικές, ή καταθλιπτικές συμπεριφορές ή συμπεριφορές αποφυγής. Οι δείκτες αυτών των διαθέσεων συσχετίζονται με μεταβλητές όπως η ηλικία, το φύλο ή η κοινωνική τάξη.

Τα ευρήματα αυτών των μελετών προσφέρουν πληροφορίες για τις κοινωνικές επιρροές πάνω στις αντιδράσεις στο στρες. Προσφέρουν περιορισμένες πληροφορίες για τη διαδικασία με την οποία σοβαρές πιέσεις ή κρίσεις αντιμετωπίζονται. Στην δική μας ομάδα ρωτήσαμε άτομα, τα οποία ήταν εκτεθειμένα σε συγκεκριμένα είδη πιέσεων, πώς αντιλαμβάνονταν και αντιδρούσαν στην κατάσταση. Χε μια απ' αυτές τις μελέτες φάνηκε ότι ακόμα και πολύ έντονες καταστάσεις, όπως η νοσηλεία σε τομέα εντατικής παρακολούθησης γίνονταν αντιληπτές και αντιμετωπίζονταν με διαφορετικούς τρόπους. Οι πεποιθήσεις των γιατρών ότι οι ασθενείς δεν έχουν συναίσθηση σε τέτοιες καταστάσεις διαψεύστηκαν. Μια αντίδραση που

αναφέρθηκε συχνά, θα μπορούσε να οριστεί ως η αναζήτηση πληροφοριών από ελάχιστες ενδείξεις.

Άλλες αντιδράσεις φάνηκαν σε μια μελέτη ατόμων που υπέφεραν από παραπληγία που προκλήθηκε από ατυχήματα. Μια γυναίκα (45 ετών) τραυματίστηκε όταν προσπάθησε μετά από το θάνατο του άντρα της να βοηθήσει στο κατάστημα της οικογένειας. Η διαδικασία αντιμετώπισης της κατάστασης κατά την οποία ήταν εξαρτημένη πάνω σε μια αναπηρική καρέκλα διήρκεσε πολλά χρόνια και δεν είχε τελειώσει την εποχή που έγινε η συνέντευξη. Ένας τρόπος αποφυγής των προηγούμενων καταθλιπτικών καταστάσεων ήταν το να συγκρίνει τη μοίρα της με αυτή των τυφλών ατόμων. Ενώ εκείνη μπορούσε να δει τους διάσημους πίνακες του Velasquez και του El Greco κατά την επίσκεψη της στο Prado της Μαδρίτης, οι τυφλοί δεν μπορούν να έχουν ιδέα της ομορφιάς αυτών των δημιουργημάτων. Η ανάλυση των κοινωνικών και δι-ατομικών διαδικασιών σύγκρισης προσφέρει πολλές ελπίδες για μια καλύτερη κατανόηση των αλληλεπιδράσεων γνωστικών λειτουργιών και παρώθησης που ανήκουν στους πιο σημαντικούς καθοριστικούς παράγοντες της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Στις μελέτες μας με ηλικιωμένα και πολύ ηλικιωμένα άτομα βρήκαμε ότι η ικανότητα της επιλογής αντιδράσεων σε αντιστοιχία με την ποιότητα των πειστικών καταστάσεων διατηρείται ακόμα και σε άτομα ηλικίας πέρα των 80 ή 90 ετών. Αυτό διαψεύδει ψυχιατρικές απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η υψηλή παρωθητική διέγερση, όπως εμφανίζεται στις περισσότερες στρεσογόνες καταστάσεις, καθιστά τους ηλικιωμένους ανίκανους να αντιληφθούν την ποιότητα αυτών των καταστάσεων και να αντιδράσουν σε αυτές με άλλους τρόπους, όπως με επιθετικές αντιδράσεις ή με καταθλιπτικές καταστάσεις. Η ικανότητα αντίδρασης ανάλογα με τις πειστικές καταστάσεις αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά θεμέλια για επιβίωση και προσαρμογή στην κοινωνία. Η εστιασμένη στις διαδικασίες ανάλυση των δομών αντιδράσεων σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες παραπέμπει σε ένα υψηλό βαθμό συνέχειας της συμπεριφοράς των ατόμων και διαψεύδει τα αρνητικά στερεότυπα για τους ηλικιωμένους.

Ο ρόλος μιας προσέγγισης εστιασμένης στις διαδικασίες για την ανάλυση του στρες και της κατίσχυσης στην κλινική ψυχολογία επιδείχθηκε με μια μελέτη

της A.Schaub σε ασθενείς που έπασχαν από σχιζοφρένεια. Στηριζόμενη σε μια διαχρονική μελέτη αξιολόγησης, απέδειξε ότι ένας πολύ συγκεκριμένος σχηματισμός από ομάδες αντιδράσεων προέβλεπε με πιθανότητα 88.3% την έναρξη μιας νέας υποτροπής της ασθένειας.

Συμπεράσματα

Θα μπορούσαμε να δώσουμε εδώ κάποια παραδείγματα για την ανάγκη μια προσεκτικής αναθεώρησης των μελλοντικών ερευνητικών στρατηγικών στην Ψυχολογία. Ο συνάδελφος μου David Magnusson από την Στοκχόλμη ζήτησε από τους συναδέλφους του ψυχολόγους στο 4^ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Ψυχολογίας της Προσωπικότητας (Ρώμη 1990) να ανατρέχουν στα φαινόμενα όταν κάνουν έρευνα. Αυτά τα φαινόμενα ανιχνεύονται μάλλον σε ατομικούς τρόπους σκέψης, συναισθημάτων, δράσης και συμπεριφοράς, παρά σε θεωρητικά κατασκευάσματα τα οποία κατασκευάζονται μέσα από αποσπασματικές θεωρήσεις των φαινομένων. Αισθάνομαι ότι ο Magnusson ζήτησε με τον ίδιο τρόπο την αναβίωση της εστίασης της Ψυχολογίας στις διαδικασίες όπως έκανα και εγώ, σε αυτή την παρουσίαση. Αυτή η κατεύθυνση έχει συσταθεί εδώ και 100 χρόνια όχι μόνο από τον Wilhelm Wundt αλλά επίσης - από μια διαφορετική σκοπιά - από το Γάλλο φιλόσοφο - Henri Bergson. Από αυτή τη σκοπιά οι συστάσεις μου για μια αυστηρή εστίαση της Ψυχολογίας στις διαδικασίες δεν είναι μια Γερμανική υπόθεση. Είναι ένα θέμα που απασχολεί διεθνώς την Ψυχολογία.